

STORTINGET

Representantforslag 50 S

(2024–2025)

fra stortingsrepresentantene Tobias Drevland Lund, Geir Jørgensen, Mimir Kristjánsson og Sofie Marhaug

Dokument 8:50 S (2024–2025)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Tobias Drevland Lund, Geir Jørgensen, Mimir Kristjánsson og Sofie Marhaug om opprettelse av et statlig mineralselskap

Til Stortinget

Bakgrunn

Kritiske råmaterialer er avgjørende for industriell teknologi og utvikling i overgangen til et mindre oljeavhengig samfunn. Etterspørselen etter kritiske råmaterialer har økt betraktelig i senere år, og alt tilsier at denne etterspørselen vil fortsette å øke i årene som kommer. I Norge og Europa er man i dag avhengig av import for å dekke egne behov for råmaterialer og sjeldne jordartsmineraler. Det er av stor strategisk, industriell og etisk betydning å bli mer selvforsynt med råmaterialer. I dag foregår utvinning av sjeldne jordartsmineraler i deler av verden der kravene til helse-, miljø- og sikkerhetsregler på langt nær er like strenge som i Norge. Videre er det ofte store brudd på og fravær av menneskerettigheter og arbeiderrettigheter.

Situasjonen på det globale mineralmarkedet

I dag er Kina en totalt dominerende aktør i forsyningskjedene for sjeldne jordartsmineraler, både innenfor egne grenser og på eier- og utvinningsiden i andre land. Tall fra US Geological Survey viser at Kina kontrollerer mellom 85 og 100 pst. av produksjonen av sjeldne jordarter, mens Europa kun produserer mellom

tre og fem pst. av mineralene som forbrukes. Denne strategiske avhengigheten av Kina er ikke bare problematisk i et forsyningsperspektiv, men representerer også en betydelig sikkerhetspolitisk risiko for Norge og landets allierte. Erfaringene fra pandemien og den påfølgende forsyningskrisen har vist hvor sårbare globale verdikjeder kan være, og da særlig når de domineres av enkeltland.

Fensfeltet – en strategisk ressurs for Norge og Europa

Fensfeltet i Nome kommune representerer en unik mulighet for Norge til å ta en ledende posisjon i europeisk mineralproduksjon. Etter omfattende kartlegging og analyser ble det i juni 2024 bekreftet at området inneholder 8,8 mill. tonn sjeldne jordartsoksider (TREO), hvorav 1,5 mill. tonn er magnetrelaterte sjeldne jordarter som neodym og praseodym. Dette gjør Fensfeltet til Europas største kjente forekomst av disse kritiske mineralene, som er helt avgjørende komponenter i produksjonen av sterke magneter for elektriske motorer, MR-maskiner og forsvarsteknologi.

Nome kommune har over flere år arbeidet systematisk for å sikre en ansvarlig utvikling av disse ressursene. Gjennom vedtak i kommunestyret både i april 2022 og i juni 2024 har kommunen eksplisitt bedt om etablering av et statlig mineralselskap. Dette er ikke bare et uttrykk for lokaldemokratisk vilje, men også en erkjennelse av at private aktører alene ikke kan garantere den langsiktige og bærekraftige utviklingen disse ressursene krever. Som kommunen selv påpeker, risikerer lokalsamfunnet å sitte igjen med omfattende naturinngrep uten varige verdier dersom private aktører skulle selge seg ut eller gå konkurs.

Internasjonal anerkjennelse og behovet for nasjonal kontroll

I januar 2025 foreslo Nærings- og fiskeridepartementet Rare Earths Norway AS (REN) sitt prosjekt på Fensfeltet som kandidat for Minerals Security Partnership (MSP). REN, som ble etablert i 2016, har utviklet ambisiøse planer for bærekraftig gruvedrift gjennom sitt «Invisible Mine»-konsept, som innebærer en elektrifisert og autonom gruve med tilbakefylling av over-skuddsmasser. Selskapet estimerer at de kan dekke opp til 10 pst. av Europas behov for sjeldne jordartsmetaller innen 2030.

Mens MSP-status og RENs planer representerer en viktig anerkjennelse av prosjektets potensial, understreker de samtidig sårbarheten ved å overlate strategisk viktige ressurser til private aktører alene. MSP-status vil kunne åpne for betydelige internasjonale investeringer, men uten et statlig mineralselskap risikerer man at kontrollen over disse strategiske ressursene gradvis glir ut av norske hender.

USAs nylige interesse for Grønland, som er rikt på strategiske mineralressurser, illustrerer hvordan stormakter aktivt bruker tilgang til slike ressurser som et geopolitisk virkemiddel. Dette burde være en tydelig påminnelse for Norge om at man uten robust nasjonal kontroll risikerer at landets strategisk viktige mineralforekomster blir gjenstand for tilsvarende geopolitiske påtrykk fra andre stater. Fensfeltets potensial som leverandør av opptil 10 pst. av Europas behov for sjeldne jordartsmetaller understreker nødvendigheten av at Norge etablerer sterk nasjonal kontroll over disse ressursene. Kun slik kan man sikre at både verdiskaping og strategisk autonomi ivaretas på nasjonale premisser.

Fond versus statlig selskap – et avgjørende veivalg

Regjeringen har siden lanseringen av mineralstrategien i 2023 holdt døren åpen for både et statlig mineralselskap og et minerefond, men har foreløpig ikke kommet lenger enn til «vurderingsstadiet». Erfaringer fra andre land, særlig Sverige, viser tydelig begrensningene ved en ren fondsmodell. Et fond kan bidra med kapital, men kan ikke sikre nasjonal kontroll over strategiske ressurser eller bygge industriell kompetanse. Det har heller ikke samme mulighet til å garantere langsiktig drift basert på samfunnets behov eller sikre lokale ringvirkninger og arbeidsplasser.

En fondsmodell vil dessuten innebære at det er private aktører som skal høste fortjenesten av fellesskapets ressurser, mens fondet kun får en begrenset avkastning på sine investeringer. Dette står i sterk kontrast til hvordan man historisk har forvaltet andre naturressurser i Norge, hvor staten gjennom direkte eierskap har sikret

at verdiskapingen kommer hele befolkningen til gode. På samme måte som man ikke overlot oljeutvinningen til private aktører alene, bør en heller ikke overlate utvinningen av kritiske mineraler til private profittmotiver.

Sverige har gjennom sitt statlige gruveselskap LKAB demonstrert hvordan statlig eierskap kan kombinere kommersiell drift med samfunnsansvar og bærekraft. LKAB har ikke bare sikret Sverige en ledende posisjon innen europeisk mineralutvinning, men har også vært en pådriver for teknologisk utvikling og det grønne skiftet. Denne modellen viser at aktiv statlig deltakelse gjennom eierskap er langt mer effektivt enn passive finansielle investeringer gjennom et fond.

Statlig drift for fremtiden

Statlige industrilokomotiver har historisk vært grunnlaget for industriutvikling i Norge og vil være avgjørende i overgangen fra fossiløkonomien. På samme måte som Statoil (nå Equinor) spilte en avgjørende rolle i utviklingen av oljeindustrien på norsk sokkel, vil et statlig mineralselskap kunne sikre en bærekraftig utvikling av norsk mineralnæring. Staten har også lang erfaring med mineralvirksomhet både på fastlandet og på Svalbard.

Et statlig mineralselskap vil kunne sikre nasjonal kontroll over strategisk viktige ressurser og garantere langsiktig forvaltning basert på samfunnets behov. Det vil kunne bygge industriell kompetanse, utvikle komplette verdikjeder og sikre lokale ringvirkninger og arbeidsplasser. Som en garantist for høye miljøstandarder og arbeiderrettigheter vil selskapet kunne fungere som en strategisk partner for europeisk industri samtidig som det sikrer at verdiskapingen forblir i Norge.

Statlig drift må være basert på samfunnets behov og ikke kortsiktige avkastningskrav. Dette innebærer at driften må være skånsom mot natur og matjord, respektere lokale interesser og sikre langsiktig ressursforvaltning. Gjennom aktiv utvikling av norsk kompetanse og teknologi kan man motarbeide utenlandsk dominans i strategiske sektorer og sikre nasjonal kontroll over landets naturressurser.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen opprette et statlig mineralselskap for å sikre nasjonal kontroll over strategisk viktige mineralressurser og verdiskaping for fellesskapet.

2. Stortinget ber regjeringen sikre at et statlig mineral-selskap får i oppdrag å drive letevirsomhet og utvinne mineralforekomsten på Fensfeltet. Utvinningen skal skje på en økologisk bærekraftig måte som sikrer minst mulig tap av matjord og natur, og som sikrer fellesskapet inntekter og verdiskaping lokalt i Nome kommune og i regionen.

28. januar 2025

Tobias Drevland Lund

Geir Jørgensen

Mímir Kristjánsson

Sofie Marhaug

